

NÉHÁNY GONDOLAT

AZ 1770-ES KÖZEGÉSZSÉGÜGYI RENDELETRŐL¹

A XVIII. század – különösképp a felvilágosult abszolutizmus korszaka – a magyar polgári fejlődés különös fejezete, amely a haladás újszerű formáiban élen járó európai nagyhatalmak példája nyomán – a sajátos hazai körülményeket, adottságokat és igényeket is figyelembe véve – a tudományokban, a közigazgatásban és a jogalkotás területén óriási lépéseket tett. A porosz és az osztrák uralkodók felismerték a polgári fejlődésben rejlő, az abszolutista uralmi formára veszélyeket jelentő vonásokat, de a törekvésekben megmutatkozó, mindkét fél számára kamatoztatható lehetőségeket is. A két szándék találkozása, egyeztetése a felvilágosult abszolutizmus lényege. A korszak uralkodói „felülről hozott” rendeletekkel teremtették meg azokat társadalmi, gazdasági, igazgatási és művelődési formákat, amelyekért voltaképpen harcba indult a polgárság. A felülről irányított reformok, a fejlődés irányába ható rendelkezések lényegében lehetőséget teremtettek az abszolutista módszerekkel uralkodó feudális erőknek bizonyos régi formák és a hatalom átmentésére.

A XVIII. század közepétől – a fenti elvek alapján – gyökeres átalakítások zajlottak le Poroszországban, a Habsburg Birodalomban és – főként a tendenciákban hasonlóságokat mutató – Oroszországban. A Habsburg-birodalom törökellenes katonai győzelmei után, a Habsburgokkal perszónálunióban újjászervezett Királyi Magyarország a nyugati mintákat vette át egészségügyi szervezetének kiépítésében. Különösen igaz volt ez a járványügyben, ahol a Habsburg-birodalom európai példaként szolgáló, sikeres és eredeti szabályozást hozott létre, midőn a tengerhajózási közegészségügyet a szárazföldi áru-, és utasforgalom követelményeihez igazította. Határvédelemről lévén szó, ez az ország népességét közvetlenül kevésbé érintette, azonban minden személyes egészségügyi szolgáltatásban látványosan érződött a hazai orvosi fakultás hiánya. Európa nyugatabbra fekvő részeiben ugyanis a vezető egyetemek fakultásai egyben hivatásrendi testületek is voltak, és mai fogalmaink szerint országos szakhatósági jogkört gyakoroltak az egészségügyi szolgáltatások szabályozásában. Sok történeti feldolgozás jellemzője az az egyoldalú szemlélet, amely a felvilágosult abszolutizmusnak csak a Magyar Korona területén érvényesülő hatásait vizsgálja, pedig érdemes a párhuzamokat, összefüggéseket megkeresni a Birodalom más területein lezajló változásokkal is. Sok azonosságot találunk nemcsak a Habsburg fennhatóságú térségekben, de kiderül, hogy számos vonatkozásban példát szolgáltatott Poroszország is. Az összehasonlító és

¹ Forrás: Kapronczay Károly: A magyarországi közegészségügy története 1770–1944. Jogalkotás, közegészségügyi intézmények, szakirodalom. Bp., 2008. Semmelweis Egyetem Közegészségtani Intézet – Semmelweis Orvostörténeti Múzeum, Könyvtár és Levéltár – Magyar Tudománytörténeti Intézet. pp. 93–94. (Magyar Tudománytörténeti Szemle Könyvtára 58/1.) Megjelent az OTKA T049194. sz. kutatási programja keretében.

forrásfeltáró kutatói munka erénye és haszna, hogy rávilágít az eseményeket – nem egyszer a háttérből – irányító személyek szakmai felkészültségére, alaposságára, megfontolt körültekintésére. Éppen az egészségügyi törvényalkotás, jogrend kialakítása során bizonyosodott be, hogy a teoretikusok igen széles körűen, a külföldi jogrendszerek felépítését alapjaiban tanulmányozták.

Ezt a szerteágazó korabeli munkát követi nyomon a jelen kötet összehasonlító jogtörténeti, igazgatástörténeti és orvostörténeti elemzéssel, mindazon dokumentumok felkutatásával, amelyek ténylegesen mintául szolgáltak a magyar *Generale Normativum in Re Sanitatis* (GNRS) megfogalmazásához. Tiszteletre méltó az a birodalmi törekvés, hogy a sokszínű, az egymástól gyakran lényegesen eltérő régiókban (ezek sorába tartozott a Magyar Királyság és Erdély) egységes, a különbségeket, helyi sajátosságokat és hagyományokat mégis figyelembe vevő igazgatási formákat, jogrendszereket hozzon létre úgy, hogy végeredményként összehangolt gépezetként működjön a Birodalom. Ez az erőfeszítés látszólag sikeres eredményre vezetett. A felszín az egységet mutatta, azonban teljesen nem lehetett elhomályosítani a nemzeti különbözőségeket, elnyomni a történelem addigi hagyományaiban gyökerező nemzeti önállósági törekvéseket, amelyek később a nagy egység bomlásához vezettek. A Birodalom nemzetei megindultak a saját nemzeti fejlődésük útján. A megalkotott jogrendek azonban tovább éltek, az adott nemzet önálló jogrendjének pilléreit képezték. Ez a folyamat jellemzi az orvoslás történetének alakulását is.

A felvilágosodás idején megalkotott *Generale Normativum in Re Sanitatis*, majd a XIX. században életbe léptetett közegészségügyi törvény lett a hazai egészségügy, közegészségügy és a rendszer működését biztosító intézményrendszer azon erős alapja, amely a további fejlődést biztosította.